

УДК 101.37

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ» У СИСТЕМІ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ

В.І. Коновальчук, канд. психологічних наук, доцент

Філософський аналіз сучасних кризових явищ, антагонізмів та суперечностей у суспільстві та світі виявляє їх взаємозв'язок із нестабільністю, дезінтегрованістю та внутрішнім розколом особистості. У статті здійснена спроба наукового аналізу сутності поняття «цілісна особистість», його становлення та історичного розвитку у контексті філософської антропології, психології та синергетики з метою визначення ціннісних орієнтирів сучасної філософії освіти. Аналіз філософської спадщини слов'янофілів із проблеми цілісності є переконливим підґрунтям розвитку концепції життєтворчості особистості у філософії освіти. Використання синергетичного підходу відкриває перспективу повноцінного розвитку індивідуального творчого потенціалу особистості у просторі освіти.

Ключові слова: цілісність, особистість, творчий потенціал, самотворення, синергетика.

Актуальність проблеми. Об'єктивна необхідність зосередження на проблемі особистості при спробах наукової рефлексії

глобальних проблем сучасності зумовлена визнанням ролі людського фактора у динаміці світових процесів. Панування науково-технічної революції упродовж XX сторіччя, стало причиною порушення світового балансу: об'єктивовані знання про світ, визначили технологічний прорив у галузі інформатизації, комунікації та глобальних мереж і разом із цим загальнопланетарного масштабу набула екологічна криза, яка створює реальну загрозу виживанню людства. Фрагментарне мислення, на засадах Ньютонівсько-Картезіанської парадигми призвело до технократичного розуміння зв'язків природи та людини, загострення антагонізму між розщепленою сутністю єдиного світу. Процеси глобалізації та уніфікації у світі супроводжуються «цивілізаційними розломами» [1], разом із інтеграційними тенденціями поширюється за висловленням І.Коганця «всезагальна дезінтеграція» у вигляді соціального та політичного хаосу, підвищенням рівня жорстокості, агресії, руйнацій, збройних конфліктів, терористичних актів, які стають звичними явищами [2].

Серед центральних проблем культурно-історичного розвитку цивілізацій дослідники називають проблему взаємодії людини і суспільства. Зокрема, у концепції А. Тойнбі аналізується динаміка цивілізаційних систем: вертикальні розколи суспільства – на більш дрібні держави, горизонтальні розколи – на окремі класи та прошарки. Та найглибший розкол, на думку автора, відбувається у людській душі, оскільки він визначає поведінку і життя людей і виявляється у всіх сферах суспільного буття [3].

Сучасна освіта не може перебувати поза перебігом суспільних та світових подій, і разом із цим освіта є галуззю соціального світу, де розвивається особистісний потенціал разом зі здатністю людини бути суспільним створінням. У функціональному плані освіта виявляється тим семантичним потоком, усередині якого людині надається можливість здійснити вибір не лише реалістичного і гуманного світогляду, але й самої себе в якості цілісної унікальної особистості з нескінченними творчими

можливостями і здібностями. Сучасна філософія освіти має ґрунтуватися на парадигмі, яка визначає розвиток і становлення особистості на засадах цілісності розкриття творчого потенціалу. Саме тому для актуалізації гносеологічного ресурсу філософії світи доцільне наукове освоєння досвіду філософських систем, які стосуються проблеми культурно-історичного шляху розвитку уявлень про цілісну природу людини.

Аналіз наукових джерел та публікацій. Розробкою цілісного уявлення про людину займається філософська антропологія, розглядаючи людину у всьому різноманітті форм і способів її становлення та у єдності людини і світу. Поняття «цілісності» особистості було вперше сформульовано і досліджено в рамках релігійної філософії в роботах І. Киреєвського, О. Хомякова, В. Соловйова, М. Бердяєва, М. Лосського та Л. Карсавіна. Великий внесок у дослідження особистості був зроблений в рамках філософської антропології М. Шелера, Г. Плеснера, А. Гелена, Е. Кассіра. Сучасні дослідження у руслі філософської антропології актуальні уже тому, що проблемою наукових дисциплін у ХХ столітті виявилася відсутність цілісного погляду на людину. Навіть при аналізі стану найближчої до сутності людини науки – сучасної психології, О. Асмолов констатував, що для неї характерною є «втеча у функції» [4, с. 99], людина «розкладається» наукою на безліч функцій, процесів, диспозицій, станів, відносин, реакцій. Це призводить психологію до втрати і спотворення свого предмета і, відповідно, до труднощів надійного прогнозу поведінки і забезпечення конструктивного розвитку людини. Свідченням усвідомлення необхідності цілісного підходу до вивчення людини є введене у науковий вжиток поняття «психологічної антропології» [5] В. Слободчиковим і Є. Ісаєвим на підставі розуміння того, що: «У реальності міжособистісних стосунків людина постає як ціле, як унікальний живий суб'єкт, у всьому різноманітті своїх індивідуально-неповторних проявів і властивостей. Цілісність людської практики передбачає цілісність пізнання людини» [5, с. 16]. В той же час традиційна

освітня практика залишається переважно на засадах фрагментарності – на ситуативний запит суспільства культивує певні ознаки та властивості у учнів; репродуктивності – використовуючи лінійні комп'ютерні алгоритми та стереотипи у навчально – виховній взаємодії; функціонує за інерцією, слідуючи загальним методичним інструкціям, не дбаючи про розкриття самобутнього творчого потенціалу особистості із власною відповідальністю за повноцінну реалізацію свого призначення, що є визначальним для становлення цілісної особистості.

Метою статті є науково – теоретичний аналіз сутності поняття «цілісна особистість», його становлення та історичного розвитку у контексті філософської антропології, психології та синергетики.

Виклад основного матеріалу статті. Проблема особистості є предметом пильної уваги не лише з боку філософів, а й соціологів, політологів, культурологів, психологів і цілого ряду інших фахівців гуманітарного профілю і відзначається історичним характером. Однак, далеко не всі вагомні філософські надбання стосовно основного об'єкта освітньої практики знайшли належне втілення у системі освіти.

Так, на всіх рівнях структури філософського знання тема особистості розробляється слов'янофілами. Якісними характеристиками особистості у філософії ранніх слов'янофілів визнається розум, любов, віра, творче начало. Слід зазначити, що саме слов'янофіли вперше застосовують термін «цілісність» стосовно сутності особистості. Цілісна особистість, на їх переконання має свої показники: волю до пізнання, засновану на розумності; актуалізацію або існування (за допомогою осягнення реальності); необхідність громадського (спільного, що впливає з ідеї Церкви) начала для свого становлення. Цілісна особистість у філософії О. Хомякова і І. Киреевського – це якісна характеристика онтологічного прояву людської сутності, що виявляється через її духовну сферу, включає розумність людини, як прагнення до Богопізнання і духовне єднання з іншими особистостями в цілісному суспільстві та у Церкві.

У філософії В. Соловйова категорія «цілісності» була центральною. Основу всієї філософської спадщини мислителя складає прагнення до універсальної єдності, досягненню «цілісного життя» на основі «цілісного знання» і «цілісної творчості». Реалізація цього прагнення вбачалася автором в універсальному синтезі філософії, науки і релігії (досвіду, знання і віри). Ідея В. Соловйова про сутність «цілісного життя» на основі синтезу «цілісного знання» з «цілісною творчістю» в умовах «цілісного суспільства» є передтечею сучасної теорії життєтворчості. «Цілісне життя» є не простою внутрішньою єдністю інтелектуальних, емоційних і творчих порухів, а передбачає живе і справжнє спілкування із Абсолютом. «Тільки коли воля і розум людей, – пише Соловйов, – вступають у спілкування з вічно і істинно сущим, тільки тоді отримують своє позитивне значення і ціну всі окремі форми і елементи життя і знання, всі вони стають необхідними органами одного цілісного життя» [6, с. 564]. «Цілісне життя» мислиться Соловйовим не як виключно благополучно влаштоване життя, а як «кінцева фаза історичного розвитку» людини. Важливим є наголос В. Соловйова на думці, що свідомий та вільний зв'язок з божественним «був би неможливим, якби божественне начало було чисто зовнішнім для людини, якби воно не корінилося у самій людській особистості» [7, с. 48], якби людина не була долученою до божественного. Особистість трактується Соловйовим через призму загального. «Ціле передує своїм частинам і передбачається ними ... первинна реальність є людство, а не окрема особа; людство є істота, що стає абсолютною через загальний прогрес» [8, с. 580]. Саме тому цілісність особистості, з точки зору В. Соловйова, можлива лише за допомогою долучення до більш загальних засад, до суспільства і людства в цілому, а через їх посередництво – до Абсолюту. Істинною сутністю людини філософ вважає реалізацію прагнення до чогось вищого на основі відкритості, цілісності, власної змістовності. [9].

У філософському вченні М. Лосського велика творча сила закріплюється за субстанційними діячами: «Субстанційні діячі, – пише він, – творяться невизначеними ... Бог, творючи їх ..., наділяє необхідними для осмисленої життєдіяльності властивостями, але не надає їм ніякого емпіричного характеру Всі види життя виробляються самими субстанціальним діячами поступово в процесі розвитку світу, в процесі вільної творчої еволюції» [10, с. 629]. Бог творить лише особистості, однак, «із рук Божих створіння виходить лише як потенція особистості, але ще не дійсна особистість» [там само]. Вся доля субстанційного діяча визначається надалі ним самим. «На порозі буття» субстанційні діячі мають свободу вибору – навіть якщо саме їхнє буття (наприклад, у формі протона) лише потенційно містить в собі «діяча». В силу цієї «свободи вибору» одні субстанційні діячі обирають шлях до Бога, інші обирають «землю», тобто буття поза Богом. Цим актом волі субстанційні діячі другого роду відходять від Бога, чим утворюють «наше царство грішного буття» – і тут для них відкривається можливість певної еволюції, яка полягатиме у зближенні окремих «точок» буття і у формуванні деяких спільнот. Така еволюція можлива лише тією мірою, якою кожен субстанційний діяч здатний «частково відмовлятися від себелюбства». Мислитель зображує специфіку «самотворення» субстанційних діячів. Кожен субстанційний діяч, за переконанням філософа, може розвиватися і підніматися на дедалі вищі щаблі буття, почасти творчо виробляючи, почасти засвоюючи через наслідування складніші типи життя. Так, людське «я» являючись діячем, могло початково вести життя протона, потім, об'єднавши навколо себе кілька електронів, засвоїти тип життя кисню, потім, ускладнившись ще більш, піднятися до типу життя, наприклад, кристала води, далі перейти до життя одноклітинної тварини, – після низки перевтілень стати людським «я». Саме субстанційні діячі в філософській системі М. Лосського – є суттю та останньою метафізичною реальністю у світі, причиною, що породжує просторові і тимчасові

процеси і носієм абстрактно-ідеальних форм. При цьому як носії раціонального начала, абстрактних ідеальних форм, монади єдиносущні, що і робить можливим для них безпосереднє знання; але як центри волі, а отже, центри діяльності, динаміки, сили, життя – вони абсолютно самостійні, і ніщо зовнішнє не може справити на них причинного впливу, не може проникнути у сферу індивідуальності і зародити зміну в ній, бо кожна зміна в субстанційному діячеві, є його власною дією і власним проявом. І хоча багато із цих проявів, як пояснює філософ, виникають на основі взаємодії із зовнішнім світом, проте події зовнішнього світу служать лише приводом для дій субстанції, а не причиною цих дій. Тільки сама субстанція, сам діяч і його творча сила є справжньою причиною, що породжує події, які входять до складу реального буття. Актуальним для визначення ціннісних орієнтирів сучасного суспільства є положення М. Лосского щодо особистості як центрального онтологічного елемента світу та визначальності буття людини потенціалом особистості. Все інше – відчужені ідеї і реальні процеси – існують або як приналежні або як похідні від активності цих діячів.

Проблеми особистості, свободи і творчості, сенсу життя і смерті були в центрі філософських роздумів М. Бердяєва. Згідно із концепцією Бердяєва, «Особистість взагалі переує буттю» [11, с. 52], буття – втілення причинності, необхідності, пасивності, дух – начало вільне, активне, творче. Бердяєв вважає, що поняття «особистості» як таке, є найбільш важкодоступним для філософського дослідження. У філософії М.Бердяєва особистість є не стільки поняттям, скільки символом, що вказує передусім на непідвладну ніякій раціоналізації глибину людського буття, на принципову неможливість інтерпретаційної схематизації людського образу в рамках наукового або філософського аналізу. Невловима і нескінченно суперечлива особистість – найреальніший і найбільш глибокий образ в екзистенційній філософії М. Бердяєва. Її він називає «живим протиріччям» і визнає неможливість власне вибору між «гармонійною» і дисонансною

характеристикою людської природи. У представленому постулаті знаходить глибоке філософське значення його відмова визнати за культурою вищий сенс людської творчості в історії. Відмова обумовлена тим, що, на переконання М. Бердяєва, навіть найгеніальніші твори інтелектуальної та художньої творчості не в змозі передати екзистенційний досвід особистості, не спроможні об'єктивувати його, не обмежуючи таким чином нескінченний і суперечливий космос особистісного буття. На думку М. Бердяєва, образ особистості не може відобразити жодна раціоналістична схема, не спотворивши його при цьому радикально. Особистість визнається найважливішим і найбільшим із усіх результатів людської діяльності і, вже через це, не може бути до них зведена. Особистість є «мікрокосмосом», цілим «універсумом», оскільки виключно особистість спроможна в індивідуальній формі втілювати універсальний зміст, бути потенційним всесвітом. Російський філософ зазначає, що цей універсальний зміст завжди характеризується, як частина. На відміну від нього, особистість ніколи не була і не може бути частиною стосовно певного цілого, хоча б і величезного цілого – всього світу. Особистість є універсумом у індивідуально неповторній формі. «Вона є поєднання універсально-нескінченного й індивідуально-особливого. У цьому удавана суперечливість існування особистості. Особисте в людині є якраз те, що в ній не подібне з іншими, але в цьому не загальному закладена потенція універсального» [там само].

Філософ вважає, що особистість не являється чимось раз і назавжди даним, завершеним, вона скоріше являє собою потенцію, яку людині необхідно постійно розвивати. «Особистість за жодних умов не являється готовою даністю, вона є завданням, ідеалом людини. Досконала єдність, цілісність особистості є ідеал людини. Особистість самостворюється. Жодна людина не може про себе сказати, що вона повною мірою є особистістю» [11, с. 23]. Становлення і розвиток особистісних начал – це, за М. Бердяєвим, виключно творчий процес, який не допускає ніякої

заданості або механістичності у визначенні рис особистості, які розвиваються. При цьому автор не заперечує того факту, що біологічні, соціальні та культурні передумови вирішальним чином позначаються на діяльності людини, зумовлюють її, і в цих межах неминуче відбувається «об'єктивація» не лише результатів людської діяльності, але і самої людини. Однак, у кінцевому рахунку, всі ці результати об'єктивації людини і її діяльності стосуються лише «царства природи», в якому про справжню свободу не йдеться. Особистість же, згідно із переконанням М. Бердяєва, в буквальному сенсі, «не від світу цього»: вона є Альфа і Омега «царства духу», яке, власне, і створюється її вільними, творчими зусиллями. «Людина є істота, яка саму себе долає, трансцендентуючи. Реалізація особистості в людині є таким «постійним трансцендентнуванням». На думку мислителя, людина хоче вийти із замкнутої суб'єктивності, що відбувається завжди у двох різних, навіть протилежних напрямках. Першим з цих напрямків філософ вважає об'єктивацію, тобто шлях – вихід у суспільство з його загальнообов'язковими формами або шлях загальнообов'язкової науки. Однак на цьому шляху особистість не знаходить себе, оскільки відбувається відчуження людської природи, викидання її в об'єктний світ. Другий шлях виходу із суб'єктивності лежить через трансцендентування, яке є переходом до транссуб'єктивного, а не до об'єктивного. Цей шлях лежить у глибині існування, на цьому шляху відбуваються екзистенційні зустрічі із Богом, із іншою людиною, із внутрішнім існуванням світу, це шлях не об'єктивних сповіщень, а екзистенціального спілкування. Особистість цілком реалізує себе виключно на цьому шляху.

Важливим є акцент М.Бердяєвана положенні щодо того, що, існування особистості передбачає існування надособистісних цінностей. Особистості людини не існує, якщо немає буття, яке перебуває вище неї, тобто, якщо немає того горішнього світу, до якого вона повинна сходити. Особистості не існує, якщо немає надособистісних цінностей, і особистості

не існує і тоді, коли вона лише засіб досягнення надособистісних цінностей.

Отже, з точки зору представників релігійної філософії, кожна особистість абсолютна і значуща, цінна сама собою, незалежно від її положення у світі. Ця абсолютна значущість визначається причетністю кожної особистості до абсолютних цінностей, які кореняться в божественній природі особистості. Особистість може стати особистістю лише на основі внутрішньої роботи душі через долучення до абсолютних цінностей добра, істини, краси. Всі ці цінності носять абсолютний характер і не залежать від різних епох, культур, інтересів. Через ці цінності, через роботу душі із залучення до них люди об'єднуються, утворюючи абсолютну єдність духовних устремлінь. Таким чином, у філософії мислителів – слов'янофілів визначається природний шлях розвитку і збереження світу на основі цілісної реалізації творчого потенціалу.

Спроби подолати «роздробленість» і фрагментарність в описі психічної реальності людини робилися у психологічних наукових концепціях. Одним із перших науковців відійшов від традиції пізнання через розсічення психіки на елементи, як протиприродної операції, В. Джеймс. Представники "розуміючої" психології вважали, що предметом психології є цілісність психічного життя, «одиницю», якого Дільтей, зокрема, бачив у «переживанні».

У програмі об'єктивної психології В.Бехтерева була запропонована методологія теоретичного синтезу різноманітних знань про людину і комплексного її дослідження.. Ідея цілісності людини виявилася системоутворюючою у концепції Б.Ананьєва і визначила її антропологізм.

У зв'язку з тим, що проблема людини стала в центрі сучасної науки, змінюється і позиція психології у загальній системі наукового знання. Психологія була визнана важливим знаряддям зв'язку між усіма засобами пізнання людини, який спроможний об'єднати різні розділи

природознавства і суспільних наук у новому синтетичному людинознавстві [12]. Подібну думку про визначальне положення психології у системі наук про цілісну людину завдяки функції зв'язку природничо-наукового і гуманітарного знання, висловлював і Ж. Піаже.

Перспективи подальшого дослідження цілісності особистості відкриваються у контексті синергетичного підходу. Узагальнюючи підходи до дослідження проблеми цілісності у синергетиці, І. Добронравова відзначає єдність розуміння дослідниками зв'язку цього поняття з органічним цілим, із системами, які здатні до саморозвитку [13, с. 60]. Зокрема, Л.Шаманський вважає, що «Під цілим розуміється результат разом зі своїм становленням, під цілісністю – абсолютний рух становлення» [14, с. 6]. Термін «цілісність», на думку І. Добронравової, може мати два значення: позначення відкритого незамкнутого процесу становлення системи цілим, – предмет і як позначення властивості (ознаки) системи, що вже стала цілим, – властивості «бути цілим». Відкритість, незамкнутість здатної до самоорганізації цілісності особливо яскраво проявляється в критичних точках.

Синергетика, математично описуючи незворотні якісні зміни, що забезпечують перехід від простого до складного, виявляє спроможність теоретичного опису систем, які розвиваються. Сучасні дослідження філософії освіти свідчать про поступовий відхід від традиційного розуміння сутності освітніх процесів як траєкторії руху, чи лінійно визначеного шляху, по якому має рухатися особистість у відповідності із нормативами та регламентами засвоєння інформації. Синергетика виявляє високу пізнавальну спроможність у розробці проблем особистості, оскільки визнається сучасною теорією самоорганізації, новим світобаченням, яке пов'язується із дослідженням феноменів самоорганізації, нелінійності, неврівноваженості, глобальної еволюції, вивченням процесів становлення «порядку через хаос», біфуркаційних змін, незворотності часу, нестійкості, як основоположних характеристик процесів

еволюції. Синергетичний підхід визнає необхідність і доцільність існування наукового різноманіття тлумачення проблеми, заохочуючи відхід від традиційного підходу, у якому різноманіття теорій, методів розглядалося як щось негативне, що дискредитує науку як єдине ціле. Синергетика, визнаючи різноманітність, в той же час, не суперечить цілісності науки уже тому, що виконує роль інтегратора. Слід зазначити, що дослідження проблеми особистості на таких засадах передбачає переорієнтацію ціннісних орієнтирів освіти і системи освіти на створення умов для становлення цілісності особистості та реалізації життєтворчості. Під життєтворчою активністю розглядається особливий, інтегральний вид активності особистості, яка складає симультативну єдність її адаптивного, продуктивного, пізнавального та суб'єктного типів, і характеризується цілісністю виявлення на предметному, когнітивному, соціальному і духовному рівнях прояву. Провідними внутрішніми психологічними чинниками життєтворчої активності особистості виступають: адаптація, рефлексія, творчість і пізнання.

Висновки. Аналіз поглядів на сутність і природу людини в філософії дозволяє підсумувати, що цілісність є особливим утворенням, яке має властивості суб'єктності, нескінченності і субстанціональності. Цілісність не властива всім речам дійсності, а лише тим, які здатні визначити свою «самість». У концепції цілісної особистості знаходить відображення і підтвердження єдність психологічного, соціального і культурного аспекту особистості, Єдність цих аспектів забезпечується стійким світоглядом, який в свою чергу ґрунтується на актуалізації надособистісної сутності. Це відбувається в процесі осягнення культури та її відображення у психічних процесах, а виявляється і підкріплюється в освітній практиці.

Освіта є онтологічною основою для людини, оскільки виступає для неї унікальним самовдосконаленням, побудовою її внутрішнього цілісного світу. Людина існує настільки, наскільки здійснює себе, і це здійснення виявляється у творенні, яким, по суті, і є життя людини. Освіта стає станом

людського духу, перманентно перебуваючи в навколишньому просторі. Освіта виступає як відображення реального світу і буття людей в різних формах пізнання. За влучним визначенням М. Шелера, освітній процес є цілим світом, який заповнює все людське існування. «... Цьому освіченому буттю суб'єкта відповідає завжди один світ, – «мікрокосм» – сам по собі цілісність, яка в кожній своїй частині і в кожному елементі з тим або іншим ступенем повноти немов об'єктивний відблиск дозволяє викарбуваній, живій формі, що розвивається кожної конкретної особистості висвітлитися із предметного боку. Даний «мікрокосм» – не одна якась область світу у вигляді предмета знання, освіти людини або у вигляді опору його трудовим зусиллям, дії, але саме цілісність світу» [15, с. 21]. Результат освітньої діяльності, на думку автора, це «мікрокосм», який відповідає буттю людини. Цей «мікрокосм» єдиний, він є цілісністю, у кожному елементі якої з тим або іншим ступенем повноти фіксується жива форма кожної конкретної особистості. Він не певна частина світу у вигляді якогось предметного знання, а саме цілісність, у якій об'єднані різні ідеї, сутності та цінності, що існували раніше в розчленованому вигляді. У ході освітнього процесу вони об'єднуються в абсолютній реальній універсальній цілісності людини. «Бажання бути мікрокосмом» є екзистенціальною потребою індивідуального особистісного входження індивіда в світ культури. Тому освіта в цьому сенсі є глибоким процесом, що перетворює світ у людину, а людину у світ. Звідси, освіта стає «цілісним культурним феноменом», із високою спроможністю розкрити універсальну здатність особистості до життєтворчості – визначальну силу інтеграції світу.

Література

1. Коганець І. Всезагальна дезінтеграція // Розбудова держави. – 1998.-№№1-2. – С.75-85.
2. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. – Львів: Українські технології, 2005. – 384с.

3. Тойнби А. Постигание истории: Пер. с англ. / Сост. Огурцов А.П.; Вступ.сл. Уколовой В.И.; Закл.сл. Рашковского Е.Б. – М.: Прогресс, 1991. – С. 77-80.
4. Асмолов А.Г. Психология личности. – М.: изд-во Моск. ун-та, 1990. – 367 с.
5. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология человека. – М.: Школа-Пресс, 1995. С. 383.
6. Соловьев В.С. Философские начала цельного знания. – Минск: Харвест, 1999. – 912 с.
7. Соловьев В.С. Чтения о богочеловечестве. – СПб.: Художественная литература, 1994. – 528 с.
8. Соловьёв В.С. Идея человечества у Августина Канта // Соловьёв В.С. Сочинения в двух томах. Т.2. – М.: Мысль, 1990. – 822 с.
9. Соловьев В.С. Понятие о Боге (в защиту философии Спинозы) // <http://www.rodon.org/svs/pobvzfs.htm>.
10. Лосский Н.О. Бог и мировое зло // цит. по: Зеньковский В.В. История русской философии. – Харьков: Фолио; М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. – 896 с.
11. Бердяев Н.А. О рабстве и свободе человека: Опыт персоналистической метафизики. – М.: Республика, 1995. – 375 с.
12. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1977. – 381 с.
13. Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления. К., 1990. – 148с.
14. Шаманский Л.Г. Целое и целостность как категория материалистической диалектики: Автореф. дис. ... канд. филос наук Л., 1975.
15. Шелер М. Формы знания и образования //Избранные произведения: Пер.с нем. А.В.Денежкиной и др. / [Сост. и науч.ред. А.В.Денежкина]. М.: Гнозис, 1994. – 413 с.

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ЦЕЛОСТНОСТЬ ЛИЧНОСТИ» В СИСТЕМЕ ФИЛОСОФСКОГО ЗНАНИЯ

В.И. Коновальчук

Философский анализ современных кризисных явлений, антагонизмов и противоречий в обществе и мире обнаруживает их взаимосвязь с нестабильностью, дезинтеграцией и внутренним расколом личности. В статье предпринята попытка научного анализа сущности понятия «целостная личность», его становления и исторического развития в контексте философской антропологии, психологии и синергетики с целью определения ценностных ориентиров современной философии образования. Анализ философского наследия славянофилов по проблеме целостности является убедительным основанием развития концепции жизнотворчества личности в философии образования. Использование синергетического подхода открывает перспективу

полноценного развития индивидуального творческого потенциала личности в пространстве образования.

Ключевые слова: целостность, личность, творческий потенциал, самосозидание, синергетика.

THE ESSENCE OF «PERSONALITY INTEGRITY» NOTION IN THE SYSTEM OF PHILOSOPHICAL KNOWLEDGE

V. Konovalchuk

Philosophical analysis of modern crisis phenomena, antagonisms and contradictions in the society reveals their interrelation with instability, disintegration and inner disassociation of personality. The attempt of the scientific analysis of the essence of "integral personality" notion, its formation and historic development in philosophical anthropology, psychology and synergy context with the aim of value orientations of modern philosophy of education definition is done in the paper. The analysis of philosophical heritage of slavophiles on the problem of integrity is the solid background for personality's Life Creativity conception formation in philosophy of education. The usage of synergetic approach opens the perspective of full development of individual creative potential of the personality in education space.

Key words: integrity, personality, creative potential, self-creation, synergy.
